

Received 28.10.2024	Research Article	JOTS
Accepted 14.11.2024		9/1
Published 26.02.2025		2025: 122-145

Kazakçada Moğolca Akrabalık Adları Üzerine Bir İnceleme

A study on Mongolian kinship names in Kazakh

Emin OBA*

International Taraz Innovative Institute/Kazakhstan
E-mail: eminoba@hotmail.com

Saurykov Yerbolat BAIYUZAKOVICH**

International Taraz Innovative Institute/Kazakhstan
E-mail: e_saurykov@mail.ru

One of the words that constitute the basic vocabulary of a language is kinship names. These words are among the words that are exchanged between languages with the interaction between cultures. In this study, kinship names borrowed from Mongolian in the vocabulary of Kazakh will be examined. While examining these words, the forms and meanings of the words in Middle Mongolian, Literary Mongolian and Modern Mongolian will be given. In addition, the forms and uses of the word in historical Turkic dialects and modern Turkic dialects will be given. In addition, the origin explanations related to the word will be included.

Key Words: Kazakh, Mongolian, kinship names, vocabulary.

* ORCID ID: 0000-0002-5299-8023.

** ORCID ID: 0000-0002-5763-0703

Giriş

Akrabalık adları, bir dilin sözvarlığı içerisindeki aslî unsurların başında gelmektedir. Aksan, bir dilin aslî unsurlarını açıklarken, akrabalık adlarını da bu temel sözcükler içerisine dâhil etmektedir. Aksan’a göre “insanın organları başta olmak üzere onun en temel gereksinimlerini karşılayan yemek, içmek, uyumak, gelmek, gitmek, vermek, almak gibi kavramlar, ona en yakın ilişkileri gösteren akrabalık adları, sayılar, insanın maddi-manevi kültürüne giren çeşitli kavramlar dilin aslî unsurları arasına girmektedir” (Aksan 2004: 26).

Kuzey-Batı (Kıpçak) grubu, çağdaş lehçeleri arasında yer alan Kazakça, sözvarlığı açısından oldukça zengin bir lehçedir. Sözcüklerini genellikle Türkçe kökenli sözcükler oluşturmakla birlikte başka dillerden sözcükler de Kazakçanın sözvarlığında yer almaktadır. Bu alıntı sözcükler arasında dikkat çeken sözlerin başında Moğolca kökenli sözcükler gelmektedir. Moğolca alıntı sözcükler, Kazakçanın sözvarlığında azımsanmayacak sayıda. Bu sözcükler genellikle Kazakçaya Türk dilinin tarihî lehçeleri aracılığıyla aktarılmıştır. Ancak bazı sözcükler ise tarihî lehçelerde görülmez, yalnızca çağdaş Türk lehçelerinde (*böle*, *ajın* gibi) görülmektedir. Poppe, bu durumu Kazakça için şöyle açıklamıştır. O, Kazak cüzleri arasında Moğol isimli cüzlerin (Nayman, Kereyit, Calayır gibi) varlığına değinmiştir. Bu isimlerin cüzler arasında var olma sebebini de Kazaklarla Moğollar arasındaki yakın ilişkiden kaynaklandığını söylemiştir (Poppe 1991: 152).

Kazakçada Moğolca Kökenli Akrabalık Adları

Bu çalışmada, Kazakçanın sözvarlığında görülen Moğolca kökenli akrabalık adları incelenecektir. Bunlar; *abağa*, *abısın*, *ajın*, *ağa*, *anda*, *böle*, *gürgen*, *kenje*, *kökeltaş/kökiltaş*, *köbegen*, *kıda*, *kuma*, *nağaşı*, *nöker/nöger*, *öbegen*, *ören* gibi. Bu alıntı sözcükler incelenirken sözcüğün Orta Moğolca, Edebî Moğolca ve Çağdaş Moğolcadaki kullanımları verilmiştir. Ayrıca sözcüğün Türk dilinin tarihî ve çağdaş lehçelerindeki kullanımları hakkında da bilgi verilmiştir. Sözcükle ilgili köken açıklamalarına da yer verilmiştir.

abağa “amca; büyük ağabey” (Smagulov 2013: 12) ← Mog. *abağa* “amca, babanın erkek kardeşi” (Sanjeyev 2015: 32).

Sözcük, Orta Moğolcada: MGT’de *abağa* “oheim, jüngerer Bruder des Vaters // amca, babanın küçük erkek kardeşi” (Haenisch 1939: 1), ME’de *abağa* “дядя по отцу // amca” (Poppe 1938: 402), *abuğa* “uncle, father’s younger brother // amca, babanın küçük kardeşi” (Kara 1990: 281). Edebî Moğolcada: *abağa* “paternal uncle // amca” (Lessing 1960: 2; Lessing 2003: 4). Çağdaş Moğolcada: Kalmuk *awyr* “des vaters bruder (älter oder jünger); onkel // babanın erkek kardeşi (büyük veya küçük); amca” (Ramstedt 1935: 19), Buryat *abga* “брат отца, родной дядя // babanın erkek kardeşi, amca” (Çeremisov 1951: 25), Oyrat *abağay* “старший брат жены // karısının ağabeyi” (Baskakov-Toşçakova 1947: 11) şeklindedir.

Sözcük, Tarihî Türk lehçelerinde; Eski Uygurcada *apaga* “babanın erkek kardeşi, amca” (Wilkens 2021: 55), *abaka* “amca; *abakam ödemiş tümän bağı* ‘amcam Tümen Beyi Ödemiş’” (Röhrborn 1977: 35), Kıpçakça eserlerden CC’de *abaga* “amca” (Argunşah-Güner 2015: 413), Çağatayca sözlüklerden DTO, LÇT’de *abağa* “amca” (Pavet de Courteille 1870: 1; Şeyh Suleymân Efendi 1298: 2) şeklindedir. Çağdaş Türk lehçelerinde; Özbekçe *avağa* “büyük torun, büyük kardeş” (Borovkov 1959: 20), Altayca *aba* “amca; büyük babanın ağabeyi; baba”, *abaay*, *abağay* “karısının erkek kardeşi”, *abaka* “büyük baba” (Naskali 1999: 19), Hakasça *aba* “amca, baba” (Baskakov 1953: 13), Yakutça *abağa* “amca (babanın ağabeyi)” (Li 1999: 124) şeklindedir. *Opıt Slovary Tyurskskih Nareçiy*’de *aba*, *abağa*, *abağay* “babanın erkek kardeşi, amca” (Radloff I 1893: 620; 622). *Sravnitel’ny Slovar’ Turetsko-Tatarski’ Nareçiy*’de *abağa* “amca (babanın erkek kardeşi)” (Budagov 1869/I: 2). Ayrıca, Derleme Sözlüğü’nde *abaka* “amca” (DS I: 6) şeklinde görülür.

Sözcükle ilgili genel görüş, Moğolcadan alıntılanmış olmasıdır. Bugünkü çağdaş Türk lehçelerinin bazılarında görülmekle birlikte Altayca farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır: *abaay* (< *abağa*), *abağay*, *abaka* gibi. Radloff sözcüğün *aba* (baba) + *ağa* (ağabey) sözcüklerinin birleşiminden oluştuğunu belirtmekle birlikte sözcüğün daha çok Sibiry’a grubu dillerinde görüldüğünden bahsetmektedir (Radloff 1893/I: 622). Kincses-Nagy ise sözcüğün Türkçe kaynaklarda geçen *abā/apā* “ata; baba; amca” (Clauson 1972: 5) sözcüğüyle ilişkilendirmektedir (Kincses-Nagy, 2018: 35). Sözcük, Moğolcadan Mançu ve Evenki dillerine de alıntılanmıştır: Mançu *abka*, Evenki *awaga*, *awagay* (Doerfer, 1985: 89). Ayrıca bkz. (TMEN I: 107; ESTY I: 64; Röhrborn 1977: 35; Li 1999: 124-125; Özönder 1996: 51).

abısın “kardeşlerin eşlerinden her birinin ötekine göre adı, elti, yenge; *ağayın tatuv bolsa at köp, abısın tatuv bolsa as köp* ‘akraba iyi geçinirse at çok, elti iyi geçinirse aş çok’” (Koç 2003: 23; Iskakov I 2011: 44; Oraltay 1984: 2) ← Mog. *abısın* “erkek kardeşlerin eşleri, gelinler; elti” (Sanjeyev, 2015: 33).

Sözcük, Edebî Moğolca: *abısın* “the wife of an elder brother in relation to the wife of a younger brother // ağabeyin karısının küçük kardeşinin karısı ile olan akrabalık durumu, eltilik” (Lessing 1960: 4; Lessing, 2003: 7), *abısın, abısın* “bru belle-fille, femme du fils // gelin, oğlunun karısı, yenge” (Kowalewski 1844: 43). Çağdaş Moğolcada: Halha *awısan* “elti (küçük erkek kardeşin karısına karşı ağabeyin karısı)” (Li 1999: 303), Kalmuk *awsın, äwsın* “schwägerin, die frau des bruders des mannes // elti, kocanın erkek kardeşinin karısı” (Ramstedt 1935: 20), Buryat *abıhan* “невестка (жена одного брата в отношении жены другого брата) // gelin (büyük erkek kardeşin karısının, küçük erkek kardeşin karısına göre akrabalık durumu)” (Çeremisov 1951: 27), Ordos *awısın* “les femmes d’un mème mari l’une par rapport a l’autre // aynı kocanın eşlerinin birbirleriyle olan akrabalık durumu” (Mostaert 1968: 37) şeklindedir.

Sözcük Çağatayca sözlüklerden *Fethali Kaçar’ın Sözlüğü*’nde *abusın* “kız kardeş, bacı” (Rahimi, 2016: 218) şeklindedir. Çağdaş Türk lehçelerinde; Kırgızca *abısın* “gelin, elti (öteki kardeşin veya akrabanın karısına nispeten beriki kardeşin karısı)” (Yudahin, 1998: 2), Karakalpakça *abısın* “gelin (büyük erkek kardeşin karısının, küçük erkek kardeşin karısına göre akrabalık durumu)” (Baskakov, 1958: 16), Nogayca *abısın* “gelin, elti” (Baskakov, 1963: 20), Başkurtça *aphın* “yenge, ağabeyin ya da küçük kardeşin eşi” (Özşahin, 2017: 34), Hakasça *abızın* “gelin, elti” (Baskakov, 1953: 14), Kumukça *apsın* “gelin (büyük erkek kardeşin karısının, küçük erkek kardeşin karısına göre akrabalık durumu)” (Bammatov, 1969: 44) olarak görülür. *Opıt Slovarya Tyurskskih Nareçiy*’de *abısın, abızın* “kocanın erkek kardeşinin karısı, elti” (Radloff I, 1893: 629-630) şeklinde görülür.

Sözcükle ilgili genel görüş, Moğolcadan alıntılanmış bir sözcük olmasıdır. Sözcük, tarihî Türk lehçelerden Çağatayca bazı eserlerde ve bugünkü çağdaş Türk lehçelerinin birçoğunda görülmektedir. Sözcük, Moğolca *abi-* (< **ab-*) “almak, sahip olmak” fiiline +*sUn* ekinin eklenmesiyle oluşmuştur (Kincses-Nagy 2018: 38; VEWT: 2; Sanjeyev 2015: 33).

ajın “*abısın-ajın* = kardeş, akraba kimselerin yakınları, eşleri; eltiler” (Koç 2003: 23; Iskakov 2011/I: 44), *abısın-acın* “kardeş, akraba kimselerin hanımları” (Oraltay 1984: 2). Sözcük, Kazakçada genellikle *abısın* sözcüyle birlikte ikileme şeklinde kullanılmaktadır ← Mog. *acin* “küçük erkek kardeşin karısının ağabeyinin karısıyla olan akrabalık ilişkisi, elti” (Sanjeyev 2015: 42).

Sözcük, Edebî Moğolcada: *acin* “the wife of a younger brother in relation to the wife of an elder brother // küçük kardeşin karısının büyük kardeşin karısına göre durumu, elti” (Lessing, 1960: 62; Lessing, 2003: 99). Çağdaş Moğolcada: Halha *ajın* “жена младшего брата по отношению к жене старшего брата // küçük erkek kardeşin karısı ile ağabeyinin karısı, elti” (Sanjeyev, 2015: 42), Ordos *awısın-ajın* “les femmes d’un mème mari l’une par rapport a l’autre // aynı kocanın eşlerinin birbirleriyle olan akrabalık durumu” (Mostaert, 1968: 37) şeklindedir.

Sözcük, Moğolcadan alıntılanmış bir sözcüktür ve bugünkü çağdaş lehçelerin bazılarında görülür. Ancak sözcük, çağdaş lehçelerde *abısın* sözcüğüyle birlikte ikileme şeklinde kullanılmaktadır: Kırgızca *abısın-acın* “akrabaların eşlerinin birbirine karşı durumu, elti” (Yudahin 1998: 2), Karakalpakça *abısın-ajın* “akrabaların eşleri, eltiler” (Baskakov 1958: 19). Ayrıca bkz. (Li 1999: 303).

ağa “akrabalardan yaşça büyük olanı; yaşça büyük erkek; yol gösterici, danışman”, **ağay** “yaşça büyük erkeklere ve hocalara saygı bildiren hitap şekli; ağa kelimesinin kibarca söylenmesi” (Koç, 2003: 24; Smagulov, 2013: 13). Ayrıca Kazakçada görülen **ağa** “akrabalardan yaşı büyük olan; baba” (Smagulov, 2013: 18; 39) sözcüğü de, Moğolca **ağa** sözcüğünün Kazakçadaki diğer şekillerindedir ← Mog. **ağa**, **ağa** “ağabey, büyük erkek kardeş; kıdemli, rütbece üstün olan”, **ağay** “yaşı büyüklere saygı ifade eden hitap şekli” (Sanjeyev, 2015: 37; 51-52).

Sözcük, Orta Moğolcada: MGT’de **ağa** “älterer bruder; älterer, vorgesetzger // ağabey; daha yaşlı, üstün” (Haenisch, 1939: 3), ME’de **ağa** “*hürgenü ağa* / Çağ. *elnij ağası* = старейшина народа // yaşça büyük olan kimse, ileri gelen” (Poppe, 1938: 185), **ağa** “elder brother // ağabey” (Kara, 1990: 282). Edebî Moğolcada: **ağa** “older brother; senior, elder, older (also used as respectful term of address to a person of about the same age) // ağa, ağabey; bey, ağa, daha yaşlı (yaşça büyüklere saygı için kullanılan hitap şekli)” (Lessing, 1960: 59; Lessing, 2003: 95).

Çağdaş Moğolcada: Kalmuk *ax* “der ältere bruder, onkel; älter, besser, vornehmer, mächtiger // ağabey, amca; daha yaşlı, daha iyi, daha seçkin, daha güçlü” (Ramstedt, 1935: 3), Buryat *axa* “старший брат // ağabey” (Çeremisov, 1951: 71), Dagur *akaa, ahe* “older borther // ağabey” (Martin, 1961: 112), Ordos *axa* “frère plus âgé // ağabey” (Mostaert, 1968: 8) şeklindedir.

Sözcük, Tarihî Türk lehçelerinde; Eski Uygurcada *aka, aqa* “büyük erkek kardeş, ağabey” (Röhbörn, 1977: 78; Wilkens, 2021: 23; Caferoğlu, 1968: 6; 9), Harezmi dönemi eserlerinde *ağa, aқа* “ağabey; yaşça büyük erkek kardeş” (Ünlü, 2012: 28), Kıpçakça eserlerden CC’de *ağa* “ağabey, büyük erkek kardeş” (Grønbech, 1942: 28; Toparlı, 2007: 3), Çağatayca eserlerden ŞT ve DTO’de *ağa, aқа* “büyük erkek kardeş, ağabey” (Ölmez, 1996: 318; Pavet de Courteille, 1870: 24; 27), Tarama Sözlüğü’nde *ağa* “büyük erkek kardeş” (TS I, 24) şeklindedir. Çağdaş Türk lehçelerinde; Kırgızca *ağa* “büyük erkek kardeş” (Yudahin, 1998: 9), Karakalpakça *ağa* “ağabey” (Baskakov, 1958: 18), Nogayca *ağa* “ağabey” (Baskakov, 1963: 25), Başkurtça *ağa* “ağabey; mevki sahibi kişi” (Özşahin, 2017: 18), Tatarca *ağa* “ağabey; yaşça büyük kişi, yetişkin kişi” (Öner, 2009: 21), Altayca *aқа* “büyük erkek kardeş; dedenin kardeşi; yaşlılara hitap edilirken kullanılan ve saygı ifade eden kelime” (Naskali, 1999: 22), Özbekçe *aқа* “ağabey” (Borovkov, 1959: 29) olarak görülür. *Opit Slovarya Tyurskskih Nareçiy*’de *ağa* “ağabey, büyük erkek kardeş” (Radloff I, 1893: 143). *Sravnitel’nyy Slovar’ Turetsko-Tatarski’ Nareçiy*’de *ağa* “ağabey” (Budagov I, 1869: 60). Ayrıca sözcük, Derleme Sözlüğü’nde de *ağa, aқа* “ağabey, büyük erkek kardeş” (DS I, 74) şeklindedir.

Sözcükle ilgili genel görüş, Moğolca alıntılanmış bir sözcük olmasıdır. Orta Türkçeden itibaren kullanılmaya başlanmış ve bugünkü çağdaş lehçelerin birçoğunda görülmektedir. Sözcük, Eski Türkçede görülen *éçi* “büyük erkek kardeş; amca” sözcüğünün yerini almıştır. Tuna, sözcüğün Eski Uygurcada görülme sebebini, devir değil yazı dilinden kaynaklandığı belirtmiştir. Ayrıca Mançu diline de alıntılanmıştır; *agün* (Tuna, 1976: 282). Ayrıca bkz. (Kincses-Nagy, 2018: 40; VEWT: 13; ESTY I, 1974: 70; TMEN I, 133; Li, 1999: 148; Schönig, 2000: 244).

anda “dost, arkadaş; kan kardeş; kan bağı kurma, akrabalık, dünürlük” (Iskakov I, 2011: 503; Smagulov, 2013: 28) ← Mog. *anda* (< PT **andă*, bkz. ET *and/ant*

“yemin, ant” (Clauson, 1972: 176a)) “birbirine ant verme, kan kardeş olma; arkadaş, dost” (Sanjeyev, 2015: 49; Kincses-Nagy, 2018: 47).

Sözcük, Orta Moğolcada: MGT’de *anda* “schwurfreundschaft, freund // yeminli arkadaş; dost, arkadaş” (Haenisch, 1939: 7), ME’de *anda* “друг // arkadaş, dost” (Poppe, 1939: 102). Edebî Moğolcada: *anda* “sworn brother, friend // yeminli arkadaş, dost” (Lessing, 1960: 42; Lessing, 2003: 68). Çağdaş Moğolcada: Kalmuk *and^o*, *andⁿ* “freund // arkadaş, dost” (Ramstedt, 1935: 10), Buryat *anda* “побратим, названный брат; близкий друг // yeminli kardeş, kan kardeş; yakın arkadaş” (Çeremisov, 1951: 56), Ordos *anda* “frere (soeur) par serment // erkek kardeşlerin (kız kardeşlerin) yemin etmeleri, dostluk, arkadaşlık” (Mostaert, 1968: 23) şeklindedir.

Sözcük, Tarihî Türk lehçelerinde; Çağatayca sözlüklerden DTO ve LÇT’de *anda* “bir kabilenin başka bir kableden kız alması, ittifak kurması, akrabalık” (Pavet de Courteille, 1870: 37; Şeyh Suleymân Efendi, 1298: 22; Ünlü, 2013: 43) şeklindedir. Çağdaş Türk lehçelerinde; Derleme Sözlüğü’nde *anda* “kardeş” şeklide kullanılır (DS I, 255).

Sözcük, *anda* şekliyle Moğolcadan alıntılanmıştır. Ancak Doerfer ve Räsänen göre sözcük, Türkçe kökenli *and/ant* sözcüğünden Moğolcaya alıntılanmıştır. Daha sonrasında Çağatayca sözlüklere *anda* şeklinde tekrardan Moğolcadan geri ödünçlenmiştir (TMEN I, 149-152; II, 128; VEWT: 20). Ayrıca sözcük, Moğolcadan Mançu ve Evenki dillerine de alıntılanmıştır: *anda* “arkadaş, dost, yoldaş” (Sanjeyev, 2015: 49). Ayrıca bkz. (Kincses-Nagy, 2018: 47; ESTY I, 1974: 151; Ramstedt, 1935: 10).

böle “iki kız kardeşin oğlu veya kızı, teyze çocukları” (Koç, 2003: 94; Smagulov, 2013: 61; Iskakov III, 2011: 543) ← Mog. *böle* (*büle*, *büli*, *bülü*) “kız kardeşlerin çocukları, teyze çocukları”, *bölençer* “kuzenlerin çocukları” (Sanjeyev, 2015: 105; 123).

Sözcük, Edebî Moğolcada: *böle*, *bülü* “cousins (of children of two sisters only) // kuzenler, teyze çocukları (sadece iki kız kardeşin çocukları)” (Lessing, 1960: 147; Lessing, 2003: 237). Çağdaş Moğolcada: Kalmuk *böl^o* “vetter, söhne zweier schwestern // kuzen, teyze çocukları, iki kız kardeşin çocukları”, *bölⁿts^r* “enkel zweier schwestern // kız kardeşlerin torunları” (Ramstedt, 1935: 15-16), Buryat *bülä* “двоюродный брат, двоюродная сестра (по матери) // teyze çocukları,

kuzen (anne tarafından)” (Çeremisov, 1951: 135), Mongur *bülä* “дитя, ребёнок // çocuk, evlat”, Dagur *bülä* “дети сестёр // kız kardeşlerin çocukları, kuzen” (Sanjeyev, 2015: 105) şeklindedir.

Sözcük, Çağdaş Türk lehçelerinde; Kırgızca *bölö* “iki kız kardeşin çocukları; (ana tarafından) kardeş çocukları” (Yudahin, 1998: 138), Karakalpakça *böle* “teyze çocukları, kuzen” (Baskakov, 1958: 116), Nogayca *böle* “teyze çocukları, kuzen”, *böleşer* “kuzenlerin çocukları” (Baskakov, 1963: 86), Başkurtça *büle* “teyze çocuğu; yeğen çocuğu” (Özşahin, 2017: 115), Altayca *bölö* “kız kardeşlerin çocukları, kardeş çocukları” (Naskali, 1999: 44), Özbekçe *bölä* “teyze çocukları, kız kardeşlerin çocukları” (Borovkov, 1959: 95). *Opit Slovarya Tyurskskih Nareçiy*’de *pölä, pölö* “kız kardeşlerin çocukları, kuzen” (Radloff IV, 1911: 1303). Ayrıca sözcük, Derleme Sözlüğü’nde de *böle, bola, bulla, bülem* “teyze çocuğu; amca çocuğu; yeğen; teyze, hala”, *bele* “iki kardeş çocukları, kuzen; teyze, hala” (DS II, 608; 767) şeklindedir.

Sözcükle ilgili genel görüş, Moğolcadan alınmış bir sözcüktür. Sözcük Türkçenin tarihî lehçelerinde görülmemekle birlikte bugünkü çağdaş lehçelerin birçoğunda görülmektedir. Moğolcada ise, daha çağdaş Moğol diyalektlerinde kullanılmaktadır. Moğolcadan Evenki diline de alıntılanmıştır: *bülä* “aile” (ESTY I, 1974: 217-218). Ayrıca bkz. (Li, 1999: 182-183; VEWT: 84).

gürgen “damat, güvey” (Smagulov, 2013: 68), *körgän* “angesehene verwandte // akraba, saygın akrabalar” (Radloff II, 1262) ← Mog. **küregen* “birinin kızının veya kız kardeşinin kocası, damat” (Kincses-Nagy, 2018: 138), *kürgen* (< *küri-gen*) “damat” (Sanjeyev, 2016: 150).

Sözcük, Orta Moğolcada: MGT’de *güregan, gürege(n)* “schwiegerson, eidam // damat, nişanlı, sözlü” (Haenisch, 1939: 52), ME’de *küreken* “зять // damat” (Poppe, 1938: 229), *küregen* “schwiegerson // damat” (Poppe, 1927: 67), *kürgen* “son-in-law // damat” (Kara, 1990: 307). Edebî Moğolcada: *kürgen* “husband of one’s daughter or sister; son-in-law; bridegroom // birinin kızının veya kız kardeşinin kocası; damat”, *kür, küri* “brother-in-law (wife’s younger brother) // kayınbirader (karısının küçük kardeşi)” (Lessing, 1960: 503; 505). Çağdaş Moğolcada: Kalmuk *kür* “schwager, mann der schwester // kayınbirader, kız kardeşinin kocası”, *kürğn* “schwiegerson; schwager // damat; kayınbirader” (Ramstedt, 1935: 246; 247), Buryat *xürge(n)* “зять // damat”, *xür* “xür düü =

младший брат жены // karısının küçük erkek kardeşi” (Çeremisov, 1951: 613; 615), Dagur *xurgun* “муж дочери, зять // kızının kocası, damat” (Tsibenov, 2014: 194), Ordos *k’urgen* “mari de la fille, gendre // kızının kocası, damadı” (Mostaert, 1968: 439) şeklindedir.

Sözcük, Tarihî Türk lehçelerinde; Çağatayca Sözlüklerden AL’de *göregan* “Timur han neslinden bir kimesne Cengiz han neslinden ola ve iki padişah kızını almış ola ve dahi bir han kızından ve han oğlundan hâsıl olmuş şehzadeye derler; damat” (Atalay, 1970: 355), DTO’de *göregan* “Timur han neslinden birinin Cengiz han neslinden biriyle evlenmesi” (Pavet de Courteille, 1870: 466). Tarama Sözlüğü’nde *göreğen* “güveyi” (TS III, 1774). Çağdaş Türk lehçelerinde; Türkmence *köreken, körek* “güvey”, Azerice *küreken* “güvey, damat” (Li, 1999: 312). *Opit Slovarya Tyurskskih Nareçiy*’de *göregen, görğen* “Cengiz han neslinden bir prensesle evlendiğinde Timurlu prense verilen damat unvanı, güvey” (Radloff II, 1899: 1592; 1598). *Sravnitel’nyy Slovar’ Turetsko-Tatarski’ Nareçiy*’de *görğen* “Cengiz han neslinden bir prensesle evlendiğinde Timurlu prense verilen damat unvanı, güvey” (Budagov II, 1871: 149). Ayrıca, Derleme Sözlüğü’nde *göreken, göreğān* “damat” (DS VI: 2158) şeklindedir.

Sözcükle ilgili olarak Clauson, Eski Türkçe *küdegü* “damat, güvey” ile Moğolca *gürege(n)* (< **küzegü*) arasında bir ilişki kurmuştur. Moğolcadaki şeklin çok erken bir dönemde *küdegü* şeklinin kopyası olarak düşünmüştür (Clauson, 1972: 703). Doerfer, Clauson’un görüşüne karşı çıkmıştır. Sözcüğün Moğolca kökenli olduğunu belirtmekle birlikte Türkçe ve Moğolca sözcüklerin benzerliğinin şans eseri bir benzerlik olduğunu düşünür. Ona göre, -d- > -z- > -r- Türkçede geç bir kaymadır, Türkçede erken kopyalarda görülmez. En eski Moğolca şeklin *küregen* değil de **küreken* olması gerektiğini belirtir (TMEN IV, 396; Kincses-Nagy, 2018: 138-139). Schönig ise, Batı (Oğuz) grubu Türk dillerinde görülen *göreken, göreğan* şeklinin Çağatayca bir kopya olarak düşünmektedir (Schönig, 2000: 129). Sözcük, Moğolcadan Evenki diline de alıntılanmıştır: *kurākān* (Sanjeyev, 2016: 150). Ayrıca bkz. (VEWT: 292; 310; Eren, 1999: 275; Tuna, 1976: 299; Doerfer, 1985: 127; Li, 1999: 312).

kenje “en küçük (çocuk); en son doğan çocuk; geç doğan (hayvan)” (Koç, 2003: 229; Smagulov, 2013: 117) ← Mog. *kenje* ← PT **kānjV* “sonbaharda doğmuş

(genç hayvan); yaşlı ebeveynlerden doğmuş (çocuk)” (Sanjeyev, 2016: 118; Kincses-Nagy, 2018: 131).

Sözcük, Edebî Moğolcada: *kenze* “late-grown crop, child born to old parents; weak child // geç yetişen ürün, yaşlı ebeveynlerden doğan çocuk; zayıf çocuk” (Lessing, 1960: 454; Lessing, 2003: 724). Çağdaş Moğolcada: Kalmuk *kenza* “spätgeboren; vom vieh: im herbst geboren (und darum klein und schwach); von menschen: von alten und schwachen eltern geboren, klein von wuchs // geç doğmuş; sığırlardan sonbaharda doğmuş (küçük ve zayıf olanı); insanlardan yaşlı ve zayıf ebeveynlerden doğmuş olan, küçük boylu, zayıf” (Ramstedt, 1935: 226), Buryat *xenze* “родившийся осенью, поздний (о молодняке скота) // sonbaharda doğmuş, geç (genç hayvanlar hakkında)” (Çeremisov, 1951: 628) şeklindedir.

Sözcük, Tarihî Türk lehçelerinde; Çağatayca sözlüklerden DTO ve LÇT’de *kence* “genel olarak çocuklar için kullanılır” (Pavet de Courteille, 1870: 460; Şeyh Suleymân Efendi, 1298: 225). Çağdaş Türk lehçelerinde; Kırgızca *kence* “en küçük çocuk, son evlat” (Yudahin, 1998: 437), Karakalpakça *kenje* “sonuncu; en küçük oğul” (Baskakov, 1958: 313), Nogayca *kenje* “genç, yeni doğmuş; genç adam” (Baskakov, 1963: 160), Başkurtça *kinye* “ailenin en sonuncu bireyi olan, en küçük; sonuncu, nihai” (Özşahin, 2017: 287), Özbekçe *kenja* “sonuncu; *kenja kiz* = en küçük kız” (Borovkov, 1959: 209). *Opıt Slovarya Tyurskskih Nareçiy*’de *kence*, *kenje* “en küçük kız; en küçük çocuk” (Radloff II, 1899: 1082-1083). Sözcük, Derleme Sözlüğü’nde *kence* “ailenin en küçük çocuğu” (DS VIII, 2741) şeklindedir.

Sözcükle ilgili olarak, Kincses-Nagy göre, *kence/kenje* şekli Moğolcadan geri ödünçlenmiştir. Moğolca iki heceli *kenje* şekli, Proto-Türkçe **känjV* şeklini yansıtmaktadır. Eski Türkçede sözcüğün sonundaki ünlü kaybolmuş ve *kenç* “genç (insan veya hayvan)” (Clauson, 1972: 727) şekline bürünmüştür. Ayrıca bu iki şekilde çağdaş Türk lehçelerinde yaşadığını da eklemektedir (Kincses-Nagy, 2018: 132). Sevortyan ise, sözcüğün Moğolca alıntı olarak belirtir ve Türkçedeki genç sözcüğünün daha çok ‘insan’ için kullanıldığını, Moğolcadaki *kenje* sözcüğünün ise ‘genç hayvan’ anlamında kullanıldığını belirtir (ESTY III, 1980: 21). Wilkens ise, Türkçede görülen *kenç* ve Moğolcada görülen *kenje* sözcüğünün kökeninin Soğutça *knc ~ qnc (~knc’k)* “jung, klein // genç, küçük” sözcüğünden geldiğini belirtir (Wilkens, 2021: 355). Bununla birlikte sözcük, Moğolcadan

Mançu diline de alıntılanmıştır: *kenje* “хилый, крохотный, малорослый // zayıf, küçük, küçük boylu” (Sanjeyev, 2016: 118). Ayrıca bkz. (Eren, 1999: 152-153; VEWT: 252; TMEN I, 488; Clauson, 1972: 727; Şçerbak, 2019: 39).

kökeltaş, kökiltaş (< Mog. *kökel, kökül* + Tü. *-taş*) “akraba olmasalar da han seçilene kadar, genç şehzadenin ağabeyi olarak kabul görülen kişi; dost, arkadaş; danışman, yardımcı” (Iskakov V, 1980: 132; Iskakov VIII, 2011: 235; 250). Bu sözcüğe ilişkin Kazakçada Moğolcadan alınan *köki* “deriden yapılan içine su vb. içecekler konulan kap, matara” (Smagulov, 2013: 122) sözcüğü de görülür ← Mog. **kökēl, *kökül* < *kökügül, kökegül* “emzirme” < *kökö-GUl* (Kincses-Nagy, 2018: 132); *kökü-* “emmek”, *kökün* “göğüs” (Sanjeyev, 2016: 138).

Sözcük, Orta Moğolcada: ME’de *köke(n)* “мужской сосок // erkek göğüs ucu”, *köken* “Çağ. *emçek* = женская грудь // kadın göğüsü” (Poppe, 1938: 163; 220), *kökö* “seins // göğüs” (Kara, 1990: 305). Edebî Moğolcada: *köke(n), kökü(n)* “female breast // kadın göğüsü”, *kökü-* “to suck the breast // emmek”, *kökügül* “suckling // emzirme” (Lessing, 1960: 483; Lessing, 2003: 767). Çağdaş Moğolcada: Kalmuk *kökñ* “zitzen, brütse // göğüs” (Ramstedt, 1935: 237), Buryat *xüxe(n)* “грудь // göğüs” (Çeremisov, 1951: 620) şeklindedir.

Sözcük, Tarihî Türk lehçelerinden Kıpçakça TA’de *kökürdeş* “süt kardeşi” (Toparlı, 2000: 122; Toparlı, 2007: 157), Çağatayca DTO ve LÇT *kökültaş* “süt kardeş” (Pavet de Courteille, 1870: 473; Şeyh Suleymân Efendi, 1298: 260), ML’de *kökeltaş* “süt kardeş” (Özönder, 1996: 56) şeklindedir.

Kökeltaş / kökültaş sözcüğü, Moğolca *kökül / kökel* “göğüs” sözcüğüne Türkçe *-daş* ekinin eklenmesiyle oluşmuştur. Sözcük, Moğol döneminden sonra Orta Türkçe metinlerde görülmeye başlanmıştır. Türkçedeki *emigdeş* (< *émig+dēs*, Dankoff-Kelly, 1982: 309) “süt kardeş” sözcüğünün yerini almıştır. Sözcük, bugünkü çağdaş lehçelerden Kazakçada görülür ancak Kazakçada tarihî lehçelerdeki anlamının dışında başak bir anlamda (danışman, yardımcı) karşımıza çıkmaktadır. Yine Kazakçada Moğolca *kökü-* ‘emzirmek’ sözcüğünden türemiş olabileceği üzerinde durulan bir sözcük daha vardır: *kökirek* (< **kökir-ek*) “göğüs, sine; göğüs kemiği” (Ayrıntılı bilgi için bkz. ESTY V, 1997: 136-137). Kincses-Nagy, Moğolcada *kökül* (< *kökü-*, *köke-* “emzirmek”) sözcüğünün Türkçedeki *köküz* ‘göğüs’ sözcüğüne karşılık geldiğini belirtmekte ve bu sözcükler arasındaki bağlantı üzerinde durmaktadır. Ayrıca, Kıpçakçada görülen

kökürdeş sözcüğünde de yazım hatası olduğunu belirtmektedir (Kincses-Nagy, 2018: 133). Sözcük, Mançu ve Tunguz dillerinde de görülür: Mançu *xuxun* “zitze // göğüs”, Tunguzca *ukun* “milch // süt” (VEWT: 288; Doerfer, 1985: 142). Ayrıca bkz. (EDAL, 222; ESTY III, 1980: 54-55; TMEN I, 481; Özönder, 1996: 56).

köbegen “küçük çocuk, evlat; erken doğmuş kuzu, oğlak” (Smagulov, 2013: 121; Iskakov VIII, 2011: 156), *köben* “küçük çocuk; erken doğmuş kuzu” (Aytbayulı, 2007: 354; Smagulov, 2013: 121) ← Mog. *köbegün* “evlat, çocuk”, *keü* “küçük çocuk, oğul” (Sanjeyev, 2016: 133; 121).

Sözcük, Orta Moğolcada: MGT’de *köü(n)* “sohn // oğul” (Haenisch, 1939: 105), ME’de *kün* “грудной ребенок // bebek, çocuk” (Poppe, 1938: 441), *keü* “son // oğul, evlat” (Kara, 1990: 304). Edebî Moğolcada: *kübegün*, *keü*, *küü* “son, boy // oğul, evlat” (Lessing, 1960: 494; Lessing, 2003: 783). Çağdaş Moğolcada: Kalmuk *köwün* “sohn, knabe // oğul, evlat” (Ramstedt, 1935: 242), Buryat *xübüü(n)* “сын; мальчик; детёныш // oğul; erkek evlat; genç” (Çeremisov, 1951: 600), Halha *xöwüün*, *xöwgüün* “мальчик, сын // evlat, oğul, çocuk” (Sanjeyev, 2016: 133) şeklindedir.

Sözcük, Tarihî Türk lehçelerinde; Çağatayca sözlüklerden DTO ve LÇT’de *kübün* “evlat, çocuk” (Pavet de Courteille, 1870: 462; Şeyh Suleymân Efendi, 1298: 256). Çağdaş Türk lehçelerinde; Kırgızca *kümön* “cenin; üç ay kümön boyunda = karnında üç aylık cenin vardır, üç aylık gebedir” (Yudahin, 1998: 537), Tatarca *kömän* “anne karnındaki çocuk” (TTAS III, 426), Nogayca *kümenli* “hamile kadın, gebe” (Baskakov, 1963: 193). *Opıt Slovarya Tyurskskih Nareçiy*’de *kümöndü* “hamile, gebe” (Radloff II, 1899: 1525). *Sravnitel’ny Slovar’ Turetsko-Tatarski’ Nareçiy*’de *kümündi* “hamile kadın” (Budagov II, 1871: 2164).

Sözcükle ilgili genel görüş, Moğolcadan alıntılanmış olmasıdır. Tarihî lehçelerden Çağataycada ve bugünkü çağdaş lehçelerin bazılarında görülmektedir. Sözcük, Moğolca ve Çağataycada ‘çocuk, oğul, evlat’ anlamlarında görülürken çağdaş lehçelerde daha çok ‘hamile kadın, gebe’ anlamlarında görülür. Sanjeyev’de *köbegün* (< *köbe-gün) sözcüğünün *keü* (< *kew) sözcüyle, *keü* sözcüğünün de Türkçe *gebe* sözcüğüyle uzak bir bağlantısının olabileceği üzerinde durmaktadır (Sanjeyev, 2016: 121; Kincses-Nagy, 2018: 137).

küda “dünür, gelin ve damadın babaları”, *kudalık* “dünürlük”, *kudaşa* “baldız, görümce” (Koç, 2003: 329; Oraltay, 1984: 177; Smagulov, 2013: 153), *kudaçiy* “gelin

ve damadın annelerine verilen ad, kadın dünür” (Koç, 2003: 329) ← Moğ. *ḡuda* “dünür, gelin ve damadın babaları”, *ḡudaḡuy* (< *ḡuda-ḡuy*) “gelin ve damadın annelerine verilen ad” (Sanjeyev, 2018: 64).

Sözcük, Orta Moğolcada: MGT’de *ḡuda* “verschwägert, schwager // evlilik yoluyla akraba olma, dünür olma, kayınbirader” (Haenisch, 1939: 70). Edebî Moğolcada: *xuda*, *xuduḡuy* “the heads of two families related through marriage of their children; father of the one’s son-in-law or daughter-in-law // çocuklarının evliliği yoluyla akraba olan iki ailenin reisi, dünür; gelin ve damadın babası” (Lessing, 1960: 979; Lessing, 2003: 1511). Çağdaş Moğolcada: Kalmuk *xud^a* “schwägerschaft, verwandtschaft; leute, deren kinder unter sich verheiratet sind // akrabalık, dünürlük; çocukları birbiriyle evli olan kişiler arasındaki akrabalık” (Ramstedt, 1935: 194), Buryat *xuda* “сват, кум // dünür, akraba” *xudaḡı* “сватья // dünür (gelin ve damadın anneleri arasındaki ilişki)” (Çeremisov, 1951: 590), Dagur *xuad* “сват, кум // dünür, akraba” *xuadaaliy* “dünür (gelin ve damadın ananeleri arasındaki ilişki)” (Tsıbenov, 2014: 189), Ordos *xuda* “les chefs de deux familles alliees par le mariage de leurs enfantes // çocukların evliliği yoluyla iki alile arasında oluşan akrabalık ilişkisi, dünürlük”, *xudaḡuy* “dünürlük” (Mostaert, 1968: 362), Halha *xud* “сват, кум // görücü; dünür, akraba” *xudaḡuy* “сватья // dünür (gelin ve damadın anneleri arasındaki ilişki)” (Sanjeyev, 2018: 64) şeklindedir.

Sözcük, Tarihî Türk lehçelerinde; Harezmi Türkçesi eserlerinde *ḡuda* “hısım, akraba”, *ḡudalık* “dünür akrabalığı” (Ünlü, 2012: 351), Çağatayca sözlüklerden DTO ve LÇT’de *ḡuda* “aileler arası kız alıp verme, evlilik ittifakı, akrabalık, dünürlük; bacanak” (Pavet de Courteille, 1870: 424; Şeyh Suleymân Efendi, 1298: 232; Ünlü, 2013: 664) şeklindedir. Çağdaş Türk lehçelerinde; Kırgızca *ḡuda* “dünür”, *ḡudaḡıy* “gelin ve damadın anneleri ve onların yaşlı kadın akrabaları” (Yudahin, 1998: 515), Karakalpakça *ḡuda* “dünür” (Baskakov, 1958: 406), Nogayca *ḡuda* “dünür, gelin ve damadın babaları” (Baskakov, 1963: 185), Altayca *kuda* “dünür”, *kudaḡay* “büyük erkek kardeşin karısının kız kardeşi; dünürler” (Naskali, 1999: 124), Tatarca *ḡoda* “dünür”, *ḡodaḡıy* “evlenen tarafların anne ve ondan büyük kadınlara karşı hitap ettiği söz, dünür” (Öner, 2009: 171), Başkurtça *ḡoza* “dünür”, *ḡozaḡıy* “evlenen çiftlerin anneleri, kız kardeşleri” (Özşahin, 2017: 378), Tuvaca *kuda* “düğün; kız isteme; görücü”, *kudaḡay* “görücü” (Ölmez, 2007: 209), Türkmençe *guda* “dünür” (Tekin, 1995: 305). *Opit Slovarya Tyurskskih Nareçiy*’de

ğuda “gözücü, dünür”, *ğudağı*, *ğudaçı* “dünür (kadın)” (Radloff II, 1899: 998; 1001). *Sravnitel’nyy Slovar’ Turetsko-Tatarski’ Nareçiy’* de *ğuda* “gözücü, dünür” (Budagov II, 1871: 40). Ayrıca, Derleme Sözlüğü’nde *koda* “kadının kocasının akrabası”, *ğuda* “kız görmeye giden, gözücü; birbirinden kız alıp veren aileler, dünür” (DS VIII: 2896; 2990) şeklinde görülür.

Sözcük, Moğolcadan alıntılanmış olmakla birlikte Tarihî lehçelerden Harezmi ve Çağatay dönemi eserlerinde görülmektedir. Bugünkü çağdaş lehçelerin birçoğunda görülür. Sözcük çağdaş lehçelerde, Türkçe kökenli ekler eklenerek türemiş şekilleri ortaya çıkmıştır (*ğudala-*, *ğudalık*, *ğudalaş-* gibi) (Kincses-Nagy, 2018: 183-184). Ayrıca bugünkü çağdaş lehçelerin bazılarında *ğuda* “dünür” sözcüğüyle birlikte *ğudağı* (< Moğ. *ğuda-ğuy*) “damadın veya gelinin annelerinin birbirine karşı hitap şekli, kadın dünür” sözcüğü de alıntılanmıştır. Bu alıntı sözcükler bugünkü çağdaş lehçelerde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Sözcük, Moğolcadan Mançu diline de alıntılanmıştır: *xuda* “взаимная мена, меновой торг // karşılıklı alıp verme, takas” (Sanjeyev, 2018: 64; Doerfer, 1985: 81). Ayrıca bkz. (VEWT: 296; TMEN I, 423; ESTY VI, 2000: 102; EDAL: 732; Schönig, 2000: 157; Li, 1999: 69).

ğuma “kuma, ortak; resmi nikâhsız alınan ikinci eş” (Koç, 2003: 333; Smagulov, 2013: 155; Isakov X, 2011: 324) ← Moğ. *ğuma* “kuma, cariye” (Şçerbak, 2019: 137; VEWT: 299).

Sözcük, Orta Moğolcada: ME’de *ğuma* “*ğuma abuba* / Çağ. *ğuma aldı* = взял наложницу // bir cariye aldı” (Poppe, 1938: 309), Poppe *ğuma* “konkubine // cariye” (Poppe, 1927: 64) şeklindedir.

Sözcük, Tarihî Türk lehçelerinde; Harezmi Türkçesi eserlerinde *ğoma*, *ğuma* “kuma, cariye; *ğuma al-* = ikinci kez evlenmek, cariye almak”, *ğumalan-* “cariye almak, ikinci kez evlenmek” (Ünlü, 2012: 353), Kıpçakça eserlerden DM ve İM’de *ğuma* “kuma, evli kadının üzerine gelen kadın; *ğuma tut-* = ikinci kez evlenmek, cariye almak” (Toparlı, 2003: 96; Toparlı, 1992: 559), TZ’de *ğoma* “kuma, ortak” (Atalay, 1945: 204), Çağatayca sözlüklerden DTO’de *ğuma/ğuma* “kuma, cariye” (Pavet de Courteille, 1870: 386). Tarama Sözlüğü’nde *ğuma* “bir erkeğin nikâhlısı bulunan kadınlardan her birinin ötekine göre adı, ortak, nöker” (TS IV, 2730). Çağdaş Türk lehçelerinde; Türkçe, Gagavuzca *ğuma* “evli olan kadınların birbirine göre adı, ortak”, Başkurtça *ğoma* “köle kız” (Li, 1999: 250). *Opıt Slovarya*

Tyurskskih Nareçiy'de *ķuma* "kuma" (Radloff II, 1899: 1044). *Sravnitel'nyy Slovar' Turetsko-Tatarski' Nareçiy*'de *ķuma* "kuma" (Budagov II, 1871: 64). Ayrıca, Derleme Sözlüğü'nde *koma* "bir erkekle evli olan iki kadın, kuma" (DS VIII: 2913) şeklinde görülür.

Sözcükle ilgili genel görüş, Moğolcadan alıntılanmış bir sözcük olmasıdır (VEWT: 299). Sözcük, Türkçenin tarihî lehçelerinden Harezmi, Kıpçak, Çağatay, Eski Anadolu Türkçesi gibi dönemlerde ve bugünkü çağdaş lehçelerin bazılarında görülür. Sözcük, Orta Moğolca eserlerin bazılarında görülmüştür. Edebî Moğolca ve Çağdaş Moğolca eserlerde tespit edilememiştir. Doerfer, sözcüğün Moğolcadan Türk dillerine geçtiğini belirtmekle birlikte Rusçada da *ķuma* "anne" şeklinde görüldüğünden bahsetmektedir (TMEN I, 287; Vasmer II, 414). Eren ise, Eski Türkçe metinlerinde görülmediğini, bugünkü çağdaş lehçelerin bazılarında görüldüğünden bahsetmekle beraber sözcüğün kökeninin Moğolcada görülen *ķuma* şekliyle ilişkilendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Eski Türkçede *ķuma* sözcüğüne karşın *küni* sözcüğünün kullanıldığını da belirtmiştir (Eren, 1999: 265-266; Clauson, 1972: 727). Ayrıca bkz (ESTY VI, 2000: 134-135; Li, 1999: 250).

öbegen "hami, koruyucu, kollayıcı (kişi); görevli, vazifeli" (Smagulov, 2013: 196) ← Mog. *ebügen* "yaşlı adam; koca" (Sanjeyev, 2015: 206).

Sözcük, Orta Moğolcada: MGT'de *ebugan, ebuge(n)* "alter mann, alter // yaşlı adam" (Haenisch, 1939: 40), ME'de *öbügen* "(Çağ. *abişka*) старик // yaşlı adam" (Poppe, 1938: 272). Edebî Moğolcada: *ebügen, öbügen* "old man; old (men) // yaşlı adam; yaşlı (erkek)" (Lessing, 1960: 290; Lessing, 2003: 461). Çağdaş Moğolcada: Kalmuk *öwǵn* "greis, der alte mann // yaşlı adam, yaşlı kişi" (Ramstedt, 1935: 302), Buryat *übgēn* "старик, старец // yaşlı adam, yaşlı kişi" (Çeremisov, 1951: 494), Halha *öwǵön* "старик // yaşlı adam" (Sanjeyev, 2015: 206), Ordos *öwǵö* "père du père // babasının babası, büyükbaba", *öwǵön* "vieillard, homme d'un certain age // yaşlı adam, yaşı ilerlemiş kişi" (Mostaert, 1968: 543) şeklindedir.

Sözcük, Tarihî Türk lehçelerinde; Kıpçakça eserlerden CC'de *öbüge* "dede, büyükbaba" (Grønbech, 1942: 181; Toparlı, 2007: 209), Çağatayca sözlüklerden DTO'de *ebügen, öbüge* "büyükbaba, dede" (Pavet de Courteille, 1870: 2; 40), LÇT'de *ebügen* "ced, büyükbaba, dede" (Şeyh Suleymān Efendi, 1298: 3). Çağdaş Türk lehçelerinde; Altayca *öböǵön, öböön* "yaşlı adam; yaşlı", *öbökö* "ata; aile; aile, tür" (Naskali, 1999: 142), Hakasça *öbeke* "aile; ata" (Baskakov, 1953: 133). *Opit Slovarya*

Tyurskskih Nareçiy'de *ebügen, öböğön* “büyükbaba, dede” (Radloff I, 1893: 933; 1312) şeklindedir.

Sözcükle ilgili genel görüş, Moğolcandan alıntılanmış bir sözcük olmasıdır ve tarihî Türk dillerinde ilk kez CC'de tanıklanmıştır. Bugünkü çağdaş lehçelerinden daha çok Sibiry'a grubu Türk dillerinde görülmektedir. Sözcük, Moğolca **ebü* “ata, ced” sözcüğüne +GAN ekinin eklenmesiyle oluşmuştur (Kincses-Nagy, 2018: 102-103). Sözcük Mançu diline de alıntılanmıştır: *efu* “ablasının kocası, enişte” (Sanjeyev, 2015: 206). Ayrıca bkz. (TMEN I, 109; VEWT: 34; ESTY I, 1974: 494).

nağaşı “anne tarafından yakın akrabalar; dayı” (Smagulov, 2013: 185; Коç, 2003: 395; Oraltay, 1984: 205), *nağaşı ağa* “annenin erkek kardeşlerine (dayı) ve onun yeğenlerine söylenen akrabalık adı”, *nağaşı äje*, *nağaşı şeşe* “anneanne”, *nağaşı qarındaş* “annenin kendisinden küçük kız kardeşlerine söylenen akrabalık adı” (Iskakov XI, 2011: 449) ← Mog. *nağaçu* “anne tarafından akrabalar, dayı” (Sanjeyev, 2016: 183).

Sözcük, Orta Moğolcada: MGT'de *nağacu* “oheim mütterlicherseits // annenin erkek kardeşi, dayı” (Haenisch, 1939: 112), *nağaçu* “uncle: mother's brother // dayı: annenin erkek kardeşi” (Kara, 1990: 311), ME'de *nağaçu* “дядя по матери // dayı” (Poppe, 1938: 405). Edebî Moğolcada: *nağacu* “maternal uncle; relatives on mother's side // dayı; anne tarafından akrabalar” (Lessing, 1960: 556). Çağdaş Moğolcada: Kalmuk *nağ^atsa*, *nağts^a* “verwandter mütterlicherseits // anne tarafından akrabalar” (Ramstedt, 1935: 270), Buryat *nağashay* “брат матери, дядя (по матери) // annenin erkek kardeşi, dayı” (Çeremisov, 1951: 333), Oyrat *nahtsa*, *nahatsa* “дядя (по материнской линии) // dayı (anne tarafı)” (Todayeva, 2001: 242), Ordos *nağa'ts'a*, *nağa'ts'i* “parent du côté maternel // anne tarafı akrabaları” (Mostaert, 1968: 480), Dagurca *nauci*, *naucoo* “younger brother or sister of the mother: uncle, aunt // annenin küçük erkek kardeşi veya kız kardeşi: dayı, teyze” (Martin, 1961: 195) şeklinde görülmektedir.

Sözcük, Tarihî Türk lehçelerinde; Çağatayca DTO ve LÇT'de *nağaçu* “dayı, anne tarafı” (Pavet de Courteille, 1870: 508; Şeyh Suleymân Efendi, 1298: 282). Çağdaş Türk lehçelerinde; Nogayca *nağaş* “dayı, anne tarafından akrabalar” (Baskakov, 1963: 232), Karakalpakça *nağaşı* “anne tarafından akrabalar, dayı” (Baskakov, 1958: 473), Başkurtça *nağası* “annesinin yurduna gidip orada büyüyen

çocuk” (Özşahin, 2017: 435). *Opıt Slovarya Tyurskskih Nareçiy*’de *nağaçı, nağaşı* “dayı, anne tarafından akrabalar” (Radloff III, 1905: 640) şeklindedir.

Sözcükle ilgili genel görüş, Moğolcadan alıntılanmış bir sözcük olmasıdır. Çağatayca bazı sözlüklerde görülmekle birlikte çağdaş lehçelerden genellikle Kıpçak grubu lehçeleri arasında görülür. Sözcük Moğolcada *nağa* “annenin babası” + *-çu* ekinin birleşiminden oluşmuştur (Sanjeyev, 2016: 183). Eski Türkçede *nağaçu* sözcüğüne karşılık *tağay* “dayı” sözcüğü kullanılmaktadır. Ayrıca sözcük Kazakçada, Türkçe kökenli akrabalık adlarıyla kullanılarak yeni şekiller oluşturmuştur: *nağaşı ata, nağaşı şeşe, nağaşı ini, nağaşı karındas* gibi (Iskakov XI, 2011: 449). Sözcük, Mançu diline de alıntılanmıştır: *nağçu* (Doerfer, 1985: 103). Ayrıca bkz. (Kincses-Nagy, 2018: 183; TMEN I, 516-517; VEWT: 348; Csáki, 2006: 156; Şçerbak, 2019: 43).

nöker, nöger “eş, dost, arkadaş, yoldaş; hizmetçi; yaver” (Smagulov, 2013: 191; Oraltay, 1984: 207; Koç, 2003: 407; Iskakov XI, 2011: 572) ← Mog. *nökür* “yoldaş, arkadaş, koca, eş” (Sanjeyev, 2016: 206), *nöker* (< *nöke-, *nökü- < *nökö-r) (Kincses-Nagy, 2018: 151).

Sözcük, Orta Moğolcada: MGT’de *nökör* “gefährte, freund, kamerad // dost, arkadaş, yoldaş” (Haenisch, 1939: 119), ME’de *nöker* “друг // arkadaş” (Pope, 1931: 261), *nüger* “companion // arkadaş, yoldaş” (Kara, 1990: 314). Edebî Moğolcada: *nökür* “friend, comrade, companion; husband // arkadaş, dost, yoldaş; koca” (Lessing, 1960: 593), *nökür* “compagnon, camarade, compagnon de voyage // yoldaş, arkadaş, yol arkadaşı” (Kowalewski II, 1846: 702). Çağdaş Moğolcada: Kalmuk *nökr* “kamerad // arkadaş, dost” (Ramstedt, 1935: 279), Buryat *nüxer* “товарищ, друг; муж, супруг // yoldaş, arkadaş; koca, eş” (Çeremisov, 1951: 351), Dağur *niğur* “супруг (муж), супруга (жена); друг, приятель // eş (karı-koca); arkadaş, dost” (Tsibenov, 2014: 126), Oyrat *nöker, nökür* “друг, приятель // arkadaş, dost” (Todayeva, 2001: 252) şeklinde görülmektedir.

Sözcük, Tarihi Türk lehçelerinde; Eski Uygurcada *nökör* “tarafdar, yandaş” (Wilkens, 2021: 500), *nökär, nökür* “mensubiyet, mensup olma, maiyet” (Caferoğlu, 1961: 138), Harezmi Türkçesi eserlerinde *nöker* “arkadaş; emir subayı, yardımcı” (Ünlü, 2012: 436), Kıpçakça eserlerden DM ve TZ’de *nöger* “yoldaş, arkadaş; kardeş” (Toparlı, 2003: 100; Atalay, 1945: 220; Toparlı, 2007: 202), Çağatayca sözlüklerden DTO’de *nöker* “yoldaş, arkadaş” (Pavet de Courteille, 1870: 510). Tarama

Sözlüğü'nde *nöker* “maiyet memuru, hizmetçi; kuma” (TS IV, 2900). Çağdaş Türk lehçelerinde; Kırgızca *nökör* “uşak; iç oğlan” (Yudahin, 1998: 585), Karakalpakça *nöker* “arkadaş, yoldaş; yardımcı; muhafız, asker” (Baskakov, 1958: 484), Başkurtça *nöger* “asker, koruma, muhafız; sağdıç” (Özşahin, 2017: 444), Tatarca *nägär, nögär* “hanların hizmetini gören yardımcı, muhafız” (TTAS IV, 364), Türkmençe *nöker* “nöker, muhafız; erkân” (Tekin, 1995: 480), Özbekçe *navkar* (< Far. *navkar*, Kanar s. 189) “uşak” (Borovkov, 1959: 278). *Opıt Slovarya Tyurskskih Nareçiy*'de *nöker* “yoldaş, arkadaş, dost; asker, muhafız; yardımcı, uşak” (Radloff III, 1905: 695). *Sravnitel'ny Slovar' Turetsko-Tatarski' Nareçiy*'de *nöker* “uşak, muhafız” (Budagov II, 1871: 296). Ayrıca, Derleme Sözlüğü'nde *nöger* “erkek arkadaş”, *nögerlik etmek* “arkadaşlık, dostluk etmek”, *nöker* “bir erkekle evli iki kadın, ortak” (DS IX, 3255) şeklinde görülür. Sözcük, Farsçada *navkar* “hizmetçi, uşak” (Kanar, 2016: 189) ve Rusçada *núker* “muhafız, koruma, uşak” (Vasmer III, 89) şeklindedir.

Sözcükle ilgili genel görüş, Moğolcadan alıntılanmış bir sözcük olmasıdır. Türkçenin tarihî lehçelerinde ve bugünkü çağdaş lehçelerinde görülmektedir. Sözcük, *nökü-* (~ **nöke-*) “saklamak, muhafaza etmek; yönelmek” fiiline -r ekinin eklenmesiyle oluşmuştur. Hatta Moğolcada *nöküçe-* (< *nökü-çe-*) “biriyle arkadaşlık kurmak, arkadaş olmak” sözcüğü de görülür (Sanjeyev, 2016: 206; TMEN I, 521). Kincses-Nagy, sözcüğün başlangıçta ‘Moğol komutanlarının yaveri, yoldaşı’ anlamında kullanıldığını daha sonrasında hem Moğolcada hem de Türkçede semantik açıdan değişikliğe uğrayarak ‘uşak, hizmetçi’ anlamına dönüştüğünden bahsetmektedir (Kincses-Nagy, 2018: 152). Ayrıca bkz. (Eren, 1999: 301; Tuna, 1972: 235; VEWT: 354-355; Csáki, 2006: 160-162; Schönig, 2000: 141-142; Róna-Tas, 1982: 107).

ören “genç, yetişkin; sülale, kuşak”, *üren* “nesil, kuşak; hısım, akraba” (Koç, 2003: 431; Smagulov, 2013: 259; Iskakov XI, 2011: 193; Oraltay, 1984: 219) ← Mog. **ürün* (< *hürön*) (Kincses-Nagy, 2018: 227), *üre* “çocuk, nesil” (Sanjeyev, 2018: 213).

Sözcük, Orta Moğolcada: *hüre* “nesil, kuşak” (Poppe, 1957: 124). Edebî Moğolcada: *üre* “offspring, posterity, descendants // evlat, soy, nesil, soy-sop” (Lessing, 1960: 1011; Lessing, 2003: 1561). Çağdaş Moğolcada: Kalmuk *ürñ* “leibesfrucht, kind // nesil, çocuk” (Ramstedt, 1935: 459), Buryat *ürä* “ребенок, дитя, младенец // çocuk, bebek” (Çeremisov, 1951: 518) şeklinde görülmektedir.

Sözcük, Tarihî Türk lehçelerinde; Çağatayca sözlüklerden DTO ve LÇT'de *ürünli* (< Moğ. *ürün* + Tü. *-li*) “torun, nesil” (Pavet de Courteille, 1870: 60; Şeyh Suleymân Efendi, 1298: 32). Çağdaş Türk lehçelerinde; Kırgızca *ürön* “tohum, hububat; tohumluk” (Yudahin, 1998: 797), Altayca *üren* “tohum; çocuk; nesil” (Naskali, 1999: 198), Tuvaca *üre* “tohum, tahıl; ürün, meyve; meni” (Ölmez, 2007: 289). *Opit Slovarya Tyurskikh Nareçiy*'de *üren* “tohum, meyve; nesil” (Radloff I, 1893: 1827).

Sözcük, Moğolcadan alıntılanmıştır. Tarihî lehçelerden Çağatayca bazı sözlüklerde görülmektedir. Çağdaş lehçelerde ise, Sibiryaya ve Kıpçak grubu çağdaş lehçelerinde görülmektedir. Orta Moğolcada söz başında h- sesi edebî ve çağdaş Moğolcada zamanla ortadan kaybolmuştur (Kincses-Nagy, 2018: 228). Sözcük, Mançu diline de alıntılanmıştır: *fursun* “tohum, bitki filizleri” (Sanjeyev, 2018: 213; Doerfer, 1985: 137). Ayrıca bkz. (VEWT: 522; Clauson, 1972: 233).

Sonuç

Kazakçada, Moğolcadan alınan akrabalık adlarını incelediğimiz bu çalışmada görüldüğü üzere, yukarıdaki sözcüklerin tamamı bugün Kazakçanın sözcük varlığında görülmektedir. Ancak bazı sözcükler gündelik hayatta sık kullanılan sözcükler (*ağa, böle, kuda, nağaşı* gibi) arasında yer almakla birlikte bazı sözcükler ise sözlüklerde ve ağızlarda (*abağa, anda, nöker, ören* gibi) yaşamaktadır. Sözcüklerin geneli Kazakçaya tarihî lehçeler aracılığıyla aktarılmıştır: Mog. *ağa* > Harezmi, Kıpçak, Çağatayca *ağa* > Kzk. *ağa*; Mog. *anda* > Çağatayca *anda* > Kzk. *anda* gibi. Ancak bazı sözcükler ise tarihî lehçelerde görülmemekte, sadece Kazakçada ve diğer çağdaş lehçelerde görülür: Mog. *böle* > Kzk. *böle*; Mog. *acin* > Kzk. *ajin* gibi. Yine Moğolcadan alınan bazı sözcükler de, geri ödünçlemedir: PT **känjV* > Mog. *kence/kenje* > Kzk. *kenje* gibi.

Kısaltmalar

AL = Atalay 1970.

CC = Grønbech 1942.

DM = Toparlı 2003.

DS = Derleme Sözlüğü 2009.

ESTY = Sevortyan 1974-2003.

İM = Toparlı 1992.

MGT = Haenisch 1939.

ML = Özönder 1996.

TA = Toparlı 2000.

TS = Tarama Sözlüğü 1995-1996.

TTAS = Ganiev 2017-2018.

TZ = Atalay1945.

VEWT = Räsänen 1969.

Kaynakça

Aksan, D. (2004). *Türkçenin Sözcük Varlığı*. Ankara: Engin Yayınları.

Argunşah, M. & Güner, G. (2015). *Codex Cumanicus*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Atalay, B. (1945). *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lugat'it-Türkiyye*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Atalay, B. (1970). *Abuşka Lûgati veya Çağatay Sözlüğü*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Aytbayulı, Ö. (2007). *Diyalektolojikalık Sözdik*. Almatı: Arıs Baspası.

Bammatov, Z. Z. (1969). *Kumıksko-Russkiy Slovar'*. Moskva: Sovetskaya Entsiklopediyası.

Baskakov, N. & Toşçakova, T. (1947). *Oyrotsko-Russkiy Slovar'*. Moskva: Ogiz.

Baskakov, N. (1953). *Hakassko-Russkiy Slovar'*. Moskva: Ministerstvo Kultury SSSR Glavizdata.

Baskakov, N. (1958). *Karakalpakşa-Ruşşa Sözlük*. Moskva: Şet Til Xäm Milliy Sözlükler Memleket Baspası.

Baskakov, N. (1963). *Nogaysko-Russkiy Slovar'*. Moskva: Gazodarstvennoye Izdatel'stvo Inostarniks i Natsional'niye Slovari.

Borovkov, A. K. (1959). *Uzbeksko-Russkiy Slovar'*. Moskva: Xoriji va Milliy Lugatlar Davlat Naşriyeti.

Budagov, L. (1869-1871). *Sravnitel'nyy Slovar' Turetsko-Tatarski' Nareçiy I-II*. Sanktpeterburg: Tipografiya İmstratorokoy Akademiya Nauk.

Caferoğlu, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Clauson, Sir G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*. Oxford: Clarendon Press.

Csáki, E. (2006). *Middle Mongolian Loan words in Volga Kipchak Languages*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Çeremisov, K. M. (1951). *Buryatsko-Russkiy Slovar'*. Moskva: Gosudarstvennoye Izdatel'stvo Inostarnik i Natsional'nyye Slovari.

Dankoff, R. & Kelly, J. (1982-1985). *Maḥmūd al-Kāšyarī, Compendium of the Turkic Dialects (Dīwān Lugāt at-Turk) I-III*. Cambridge: Harvard University Press.

Doerfer, G. (1963-1975). *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen I-IV*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.

Doerfer, G. (1985). *Mongolo-Tungusica*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

Eren, H. (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.

Ganiev, F. D. (2017-2018). *Tatar Téliénéj Anlatmalı Süzlégé III-IV*. Kazan: Tähsi.

Grønbech, K. (1942). *Komanisches Wörterbuch, türkischer Wortindex zu Codex Cumanicus*. Kopenhagen: Einar Munksgaard.

Haenisch, E. (1939). *Wörterbuch zu Mongḡol un Nuica Tobca'an (Yüanch'ao psi-hi) geheime Geshichte der Mogolen*. Leipzig: Otto Harrassowitz.

Iskakov, A. (2011). *Kazak Edebi Tiliniñ Sözdigi I-XV*. Almatı: Tiltanım.

Kanar, M. (2016). *Büyük Türkçe-Farsça Sözlük*. Tehran: Şirin.

Kara, G. (1990). Zhiyuan Yiyu. Index alphabétique des mots Mongols. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 44(3), 279-344.

Kincses-Nagy, É. (2018). *Mongolic Copies in Chaghatay*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Koç, K. et al. (2003). *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınevi.

Kowalewski, J. E. (1844-1849). *Dictionnaire Mongol-Russe-Français*. Kasan: Imprimerie de L'université.

Lessing, F. D. (1960). *Mongolian-English Dictionary*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

Lessing, Ferdinand D. (2003). *Moğolca-Türkçe Sözlük I-II*, Çev. Karaağaç, G. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Li, Yong-Söng. (1999). *Türk Dillerinde Akrabalık Adları*. İstanbul: Simurg Yayınları.

Martin, S. E. (1961). *Dagur Mongolian (Grammar, Texts and Lection)*. Bloomington: Indiana University Publications.

Mostaert, A. (1968). *Dictionnaire Ordos*. New York-London: Johnson Reprint Corporation.

Naskali, E. G. & Duranlı, D. (1999). *Altayca-Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Oba, E. (2020). *Kazakçanın Tarihî Türk Lehçelerine Göre Söz Varlığı*. IQ Kültür-Sanat Yayınları.

Oraltay H. et al. (1984). *Kazak Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Yayını.

Ölmez, M. (2007). *Tuwinischer Wortschatz -mit alttürkischen und mongolischen Parallelen -Tuvacanın Sözüvalığı -Eski Türkçe Moğolca Denklikleriyle-*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Ölmez, Z. (1996). *Ebulgazi Bahadır Han Şecere-i Terākime (Türkmenlerin Soykütüğü)*. Ankara: Simurg Yayınları.

Öner, M. (2009). *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özönder, F. S. B. (1996). 'Alî Şîr Nevâyî Muḥākemetü'l-luğateyn İki Dilin Muhakemesi'. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özşahin, M. (2017). *Başkurt Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Pavet de Corturteille, M. (1870). *Dictionnaire Turk-Oriental*. Paris: Imprimé Par Ordre de L'empereur a L'imprimerie Impériale.

Poppe, N. N. (1927). *Das mongolische Sprachmaterial einer Leidener Handschrift*. İzvestiya Akademiy Nauk SSSR.

Poppe, N. N. (1938). *Mongolskiy slovar', Mukaddimat al-adab I-II*. Moskva: Akademiy Nauk SSSR.

Poppe, N. N. (1991). Mongolian loanwords in Kazakh. In *Varia Eurasiatica. Festschrift für Professor András Róna-Tas (149-152)*. Szeged: Attila József University.

Radloff, W. (1893-1911). *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte I-IV*. Sanktpeterburg: Imperatorskoy Akademiy Nauk.

Rahimi, F. (2016). *Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara. (Doktora Tezi)

Ramstedt, G. J. (1935). *Kalmückisches Wörterbuch*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Räsänen, M. (1969). *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Róna-Tas, A. (1982). Loan-Words of Ultimate Middle Mongolian Origin in Chuvash. In Róna-Tas, A. (Ed), *Studies in Chuvash Etymology I* (pp. 66-134). Szeged: Universitas Szegediensis de Attila József Nominata.

Röhrborn, K. (1977-1996). *Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien I-VI*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.

Sanjeyev, G. D. et al. (2015-2018). *Etimologičeskiy Slovar' Mongolskiĥ Yazıkov I-III*. Moskva: Rossiskaya Akademiya Nauk.

Schönig, C. (2000). *Mongolische Lehnwörter im Westoghusischen*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Sevortyan, Y. V. (1974-2003). *Etimologičeskiy slovar' Tyurkskih yazıkov*. Moskva: Akademiya Nauk SSSR.

Smagulov, A. (2013). *Kazak Esimderi (Entsiklopediyalık-Anıktamalık)*. Almatı: Atamura.

Starostin, S. A. et al. (2003). *An etimological dictionary of Altaic languages I-III*. Leiden-Boston: Brill.

Şçerbak, A. M. (2019). *Eski Dönem Türk-Moğol Dil İlişkileri (8.-14. Yüzyıllar)*. Çev. Alimov, R. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Şeyh Süleymân Efendi. (1298). *Lugat-i Çağatay ve Türki-yi Osmani*. İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları c. 13 (2003 baskısı).

Tekin, T. et al. (1995). *Türkmence-Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 18.

Todayeva, B. H. (2001). *Slovar' Yazıka Oyratov Sintszyana*. Elista: Kalmytskoye Knizhnoye İzdatel'stvo.

Toparlı, R. (1992). *İrşâdü'l-Mülûk ve's-Selatîn*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Toparlı, R. (2000). *Kitâb-ı Mecmu-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Toparlı, R. (2003). *Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Toparlı, R. et al. (2007). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tsbenov, B. & Tumurdey, G. (2014). *Kratkiy Dagursko-Russkiy Slovar'*. Ulan-Udä: İzdatelstvo BNTS SO RAH.

Tuna, Osman N. (1976). Osmanlıcada Moğolca Ödünç Kelimeler. *Türkiyat Mecmuası*, 118, 281-314.

Türkiye'de Halk Ağızlarından Derleme Sözlüğü. (2009). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ünlü, S. (2012). *Harezmi Altınordu Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi.

Ünlü, S. (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi.

Vasmer, M. (1986-1987). *Etimolojiçeskiy Slovar' Russkogo yazıka I-IV*. Moskva: Progress.

Wilkens, J. (2021). *Handwörterbuch des Altuigurischen, Altuigurisch-Deutsch-Türkisch*. Göttingen: Universitätsverlag.

XII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü. (1995-1996). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yudahin, K. K. (1998). *Kırgız Sözlüğü*, Çev. Taymas, A. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.